

Engelli ve Sağlıklı Çocuğu Olan Anne Babaların Algılanan Sosyal Destek ve Yalnızlık Düzeylerinin Karşılaştırılması¹

The Comparison of Perceived Social Support and Loneliness Levels of Parents with Disabled and Healthy Children

Elif Arı Durmuş¹, Binnur Yeşilyaprak²

Öz. Bu araştırmanın amacı; engelli ve sağlıklı çocuğu olan anne babaların algılanan sosyal destek ve yalnızlık düzeylerinin, ebeveyn cinsiyeti ile çocuğun engel durumu değişkenleri dikkate alınarak karşılaştırılmasıdır. Araştırma grubunu, 145'i engelli çocuk sahibi, 161'i sağlıklı çocuk sahibi toplam 306 ebeveyn oluşturmaktadır. Veriler, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin Gözden Geçirilmiş Formu, UCLA Yalnızlık Ölçeği ve araştırmacının geliştirdiği Kişisel Bilgi Formu kullanılarak toplanmıştır. Ebeveynlerin, algılanan sosyal destek ve yalnızlık ortalama puanlarının sağlıklı çocuğu olan anne babalar lehine anlamlı fark gösterdiği bulunmuştur. Engelli çocuğu olan ailelerin arkadaştan algılanan sosyal destek ortalama puanları arasında babalar lehine anlamlı fark olduğu saptanmıştır. Annelerin, algılanan sosyal destek ve yalnızlık ortalama puanlarının sağlıklı çocuğu olan anneler lehine anlamlı fark gösterdiği saptanmıştır. Babaların, arkadaş ve aileden algılanan sosyal destek ortalama puanları ile yalnızlık ortalama puanlarının sağlıklı çocuğu olan babaların lehine anlamlı olarak fark gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Engel, Engelli Çocuk Sahibi Aile, Algılanan Sosyal Destek, Yalnızlık

Abstract. The main purpose of this study is to compare parents', whose children are disabled and not, levels of perceived social support and loneliness in terms of the variables of parent's gender and the conditions of child's disability. The research group consisted of 306 families with 145 children with disabilities and 161 with healthy children. Research data were collected using Multidimensional Scale of Perceived Social Support- Revised Form, UCLA Loneliness Scale and Personal Information Form developed by the researcher. Parents' perceived social support and loneliness scores differ significantly in favor of parents of healthy children. Scores of perceived social support from friendship of parents with a disabled child, varied significantly in favor of fathers. Mothers' perceived social support and loneliness scores differed significantly in favor of mothers of healthy children. Fathers', loneliness, perceived social support from friendship and family scores differed significantly in favor of fathers of healthy children.

Keywords. Disability, Parents with disabled child, Perceived Social support, Loneliness.

Uzman Psikolojik Danışman Elif Arı Durmuş
Nene Hatun Özel Eğitim Uygulama Merkezi,
Bursa, Türkiye
e-mail: eliiffarii@gmail.com

Prof. Dr. Binnur Yeşilyaprak
Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara,
Türkiye
e-mail: b.yesilyaprak@ankara.edu.tr

Geliş/Received:21.03.2019/March, 21, 2019
Düzeltilme/Revision:20.04.2019/April, 20, 2109
Kabul/Accepted: 10.05.2019/May,10,2019

Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği
Turkish Psychological Counseling and Guidance Association

Vücudun bir ya da birkaç organının veya bölümünün görevini yerine getirememesine "özür" denir. "Engel" ise toplumsal yaşamın gerekliliklerini yerine getirmede özrü olan bireyin karşılaştığı sınırlılıklardır (Kırcaali-İftar, 1998). Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ve Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2007), engel türlerini; bedensel, zihinsel, ruhsal ve duygusal engel olarak sınıflandırmıştır.

Ülkemizde engelli nüfus oranına ilişkin en güncel bilgi Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK), 2011 Nüfus ve Konut Araştırması ile sunulmuştur. TÜİK'in sonuçlarına göre; Türkiye'de görme, duyma, konuşma, yürüme, merdiven çıkma veya inme, bir şey taşıma veya tutma ve yaşlılarına göre öğrenme, basit dört işlem yapma, hatırlama veya dikkatini toplama fonksiyonlarından en az birinde çok zorlandığını veya hiç yapamadığını belirten kişi sayısı 4 milyon 882 bin 841'dir. Araştırmaya göre; 2011 yılında toplam nüfusun % 6,6'sında en az bir engel türü bulunmaktadır (TÜİK, 2015).

Engel türlerinden bir veya birkaçına sahip bireyler, toplumsal hayatın içinde pek çok güçlükle karşı karşıya kalmaktadır. Engelli bireyin ailesi ve yakın çevresi de toplumsal bütünleşme ile ilgili güçlüklerden ekonomik, psikolojik ve sosyal olarak olumsuz etkilenmektedir (Öztürk, 2011). Çocuğun engel durumunun aileye etkileri, engel durumu ilk öğrenildiği andan itibaren ortaya çıkar. Aileye bir çocuğun katılımı her zaman uyum süreci gerektirse de çocuğun engelli olması durumunda uyum süreci çok daha güç olmaktadır. Akkök (1994), yapmış olduğu çalışmada, engelli çocuğu olan anne babaların; şok, inkâr, üzüntü, kızgınlık, suçluluk, kaygı, beklenmedik krizler, dış dünyanın tutumuyla yüz yüze gelmekten kaçınma, hayal kırıklığı, kendine güven ve saygı duymada azalma gibi duyguları ve tepkileri olduğunu ortaya koymuştur. Çocuklarının engelini öğrendikten sonra aileler, daha yoğun duygusal baskı, stres, kaygı ve uyum problemleri yaşamakta, sosyal hayatta sahip oldukları yeri kaybettiklerini düşünmektedirler (Cohen, Donellon ve Paul, 1987). Engelli çocuğu olan ebeveynlerin, çocuklarının bakımı nedeniyle, sosyal aktivitelere katılımlarında ve sosyal yaşamlarında azalma meydana gelmektedir (Duygun ve Sezgin, 2003). Aileye engelli bir çocuğun katılımı anne baba için, aile içi ve toplum içi uyum sorunlarını oluşturur. Ebeveynler çocuklarının engel durumunu öğrendikten sonra tahmin edemedikleri, yabancı oldukları bir durumla karşı karşıya kalarak kendilerini farklı bir yaşamın içinde bulmaktadırlar. Anne babanın engelli çocuğun doğmasından sonra değişen yaşama uyum sağlaması aşamasında aile içi sorunlar yaşamının

beraberinde, yakın akrabalar ve çevreyle ilişkilerini sürdürme ve sosyal yaşantılarını devam ettirebilme ile ilgili zorluklar söz konusudur (Dönmez, Bayhan ve Artan, 2001).

Ailelerin yaşadıkları zorluklarla baş etme ve duruma uyum çabalarında en önemli etmenlerden birisi, ailenin krizi karşılamaya ilişkin sahip olduğu iç ve dış kaynaklardır. Bu kaynaklar, aile bireylerinin kişisel kaynaklarını, ailenin rol yapısı ve işleyiş düzenine katkıda bulunan aileye ilişkin özellikleri ve ailenin yakın çevresindeki akrabalarından, komşulardan, arkadaşlardan, uzmanlardan ve toplumdaki diğer kurumlardan aldıkları sosyal desteği içerir (Minnes, 1988, akt: Küçükler, 2001).

Sosyal destek, bireyin çevresinden elde ettiği sosyal ve psikolojik destek olup bireyin sosyal ve psikolojik sorunlarının çözümü, önlenmesi ve tedavisinde, zorlanmalı durumlarla başa çıkabilmesinde güçlü bir kaynaktır (Yıldırım, 1997). Sosyal destek, bireye sevildiğini ve korunduğunu, değer verildiğini ve güvenildiğini, karşılıklı bir iletişim ağına ve bir gruba ait olduğunu hissettirir. Zorlu yaşam olaylarında bireyi koruyucu ve iyileştirici rolü vardır (Cobb, 1976). Engelli çocuk sahibi ebeveynlere çevreden, özellikle akrabalarından gelen sosyal destek onların değerlerini ve duygularını paylaşmasına aracılık eder, sosyal rollerini yerine getirmelerinde kolaylık sağlar ve değişen yaşamlarında ortaya çıkan yeni görevlerin üstesinden gelmelerine ve kimliklerini sürdürmelerine yardımcı olur (Karadağ, 2009). Sosyal destek, engelli çocuk sahibi anne babanın daha rahat hissetmesine, engelli çocuğu kabullenmelerinin kolaylaşmasına, hayata bakış açılarının değişmesine yardımcı olabilmektedir (Dönmez ve diğerleri, 2001). Yetersiz bir sosyal destek sisteminin ise kişiler için oluşturduğu önemli sorunlardan bir tanesi yalnızlıktır (Rokach, 1989). Yılmaz, Yılmaz ve Karaca'nın (2008), üniversite öğrencilerinin sosyal destek ve yalnızlık düzeylerini incelediği araştırmada sosyal ilişkilerden duyulan memnuniyet azaldıkça yalnızlık düzeyinin arttığı sonuçları elde edilmiştir. Genel olarak, yalnızlık ve sosyal destek arasında negatif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır. Yılmaz ve diğerleri (2008), sosyal ilişkilerden alınan doyum ile yalnızlık arasında güçlü bir ilişki tespit etmişlerdir. En yüksek yalnızlık ortalaması, sosyal ilişkilerinden hiç doyum alamadığını belirten öğrencilerde, en düşük yalnızlık ortalaması ise ilişkilerinden sık sık doyum olduğunu belirten öğrencilerde belirlenmiştir.

Yalnızlık, kişiler arası ilişkilerde insanların yakınlık ihtiyacını karşılayamaması sonucu oluşan son derece olumsuz bir yaşantıdır (Sullivan, 1953). Yalnızlığın başlangıcı, sosyal ilişkilerin veya kişinin sosyal ilişkilerden beklentisinin değişmesi ile alakalıdır. Bireyin sosyal ilişkilerinde önemli kayıp ve değişiklikler yalnızlık oluşumunun sebebi olabilir. Sosyal ilişkilerdeki değişimlere ek olarak, bireyin sosyal ilişkilerden beklentisinin yaşam döngüsü içinde değişmesi ve sosyal ilişkilerin bu değişime ayak uyduramaması da bir diğer öncüdür (Peplau ve Perlman, 1982). Engelli çocuğu olan ailelerde aile ve toplumla ilişkilerde aksama meydana geldiği, ailenin sosyal etkinliklere katılımının azaldığı ve sosyal çevreden uzaklaşıldığı düşünüldüğünde, engelli çocuk sahibi anne ve babaların yalnızlık yaşama riskinin fazla olduğu düşünülebilir (Sungur-Bozdoğan, 2011).

Alanyazında yer alan sınırlı sayıdaki araştırmalarda genellikle, tek bir engel türüne, anne ya da baba olmaya bağlı kalındığı görülmektedir. Bu araştırma konusunda benzer yurtiçi bir araştırmada, Sungur-Bozdoğan(2011), zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin algılanan sosyal destek ve yalnızlık puanları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmaya 335 engelli çocuk sahibi ebeveyn dahil edilmiştir. Veri toplama araçları olarak, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve UCLA Yalnızlık Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, engelli çocuk sahibi ebeveynlerin arkadaşlarından ve özel insandan algıladıkları sosyal destek puanları ile yalnızlık puanları arasında anlamlı ilişki olduğu, aileden algıladıkları sosyal destek puanı ile yalnızlık puanı arasında anlamlı ilişki olmadığı görülmüştür.

Yukarıda yer alan kuramsal açıklamalar ve konu ile ilgili araştırma bulguları değerlendirildiğinde, engelli çocuk sahibi olmanın, anne ve babanın yaşamlarına getirdiği zorluklar ve sosyal iletişimlerinin kısıtlandığı varsayıldığında engelli çocuk sahibi ailelerin yalnızlık ve algılanan sosyal destek düzeylerinin ve sağlıklı çocuğu olan ailelere göre nasıl farklılaştığını belirlenmesi bu ailelere sunulabilecek psikolojik destek hizmetlerinin niteliği için önemli bir veri olabilir. Engelli çocuğu olan anne ve babaların yaşadığı sosyal soyutlanma dikkate alındığında olası bir sonuç olarak yalnızlık yaşadıkları ve yetersiz sosyal destek algıladıkları düşünülmektedir. Ancak, engelli çocuğu olan anne babalarda sosyal destek ve yalnızlığın birlikte incelendiği, engelli çocuğu olmayan anne babalara göre sonuçların karşılaştırıldığı yeterli sayıda araştırma yoktur.

Böyle bir gerekçeyle tasarlanan bu araştırmada; engelli çocuğa sahip olan anne babaların algıladıkları sosyal destek ve yalnızlık düzeyleri saptanarak, sağlıklı çocuğa sahip anne babalarla karşılaştırılmış ve farklı olup olmadığı incelenmiştir.

Algılanan sosyal destek ve yalnızlık bağımsız değişkenleri; engelli veya sağlıklı çocuğa sahip olma ile anne veya baba olma bağımsız değişkenlerine göre saptanarak dezavantajlı olan gruplar belirlenmeye çalışılmıştır. Böylece, elde edilen sonuçlardan engelli çocuğa sahip ebeveynlere yönelik müdahale ve destek çalışmalarının planlanmasında yararlanılabileceği düşünülmüştür.

YÖNTEM

Araştırma, nicel araştırma yaklaşımına göre tasarlanmış olan betimsel araştırma yöntemine uygun olarak yürütülmüştür.

Araştırma Grubu

Çalışmanın araştırma grubunu, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında, Bursa İlinde ve ilçelerinde bulunan ilkokullar ve özel eğitim birinci kademe okullarına kayıtlı olan engelli ve sağlıklı öğrencilerin anne babaları içinden rastgele seçilen gönüllü 306 anne baba oluşturmaktadır. Çalışma grubunu oluşturan 306 katılımcının 145'i (% 47,5) engelli çocuk sahibi, 161'i (%52,6) sağlıklı çocuk sahibidir. Engelli çocuğu olan anne babaların, 71'i (% 49), anne, 74'ü (% 51) babadır. Engelli çocuğu olan katılımcıların, 32'si (% 22,1) hafif düzey engelli, 37'si (%25,5) orta düzey engelli, 67'si (% 46,2) ağır düzey engelli, 9'u (% 6,2) çok ağır düzey engelli çocuk sahibidir. Engelli çocuğu olan anne babaların, 89'unun (% 61,4) çocuğunda tek bir engel durumu, 56'sının (%38,6) çocuğunda çoklu engel durumu bulunmaktadır. Araştırmaya sağlıklı çocuğu olan 81 (% 50,3) anne, 80 (% 49,7) baba katılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Veri toplama araçları ile ilgili bilgiler aşağıda verilmiştir.

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin Gözden Geçirilmiş Formu. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ), bireylerin algıladığı sosyal destek düzeyini belirlemek amacıyla Zimet, Dahlem, Zimet ve Farley (1988) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, toplam 12 maddeden oluşmakta, aile (3.,4.,8.,11. maddeler), arkadaş (6.,7.,9.,12. maddeler) ve özel bir insandan (1.,2.,5.,10. maddeler) algılanan destek olmak üzere dörder maddeden oluşan üç alt boyut içermektedir (Zimet ve diğerleri., 1988). ÇBASDÖ, 7'li likert tipi bir ölçek olup, ölçekten alınabilecek en düşük puan 12 ve en yüksek puan 84 olarak

belirlenmiştir. Ölçekten alınan puanın yükselmesi, algılanan sosyal destek düzeyinin yükselmesi anlamına gelmektedir. Ölçeğin alt boyutlarının her birinden alınabilecek en düşük puan 4, en yüksek puan 28’ dir (Eker ve Arkar, 1995). Her alt boyuttaki dört maddenin puanları toplamı alt boyut puanını, alt boyutlardan alınan puanların toplamı ise ölçeğin toplam puanını oluşturur (Eker, Arkar ve Yaldız, 2001).

Ölçeğin Türkiye için uyarlaması, güvenirlik, yapı geçerliği ve faktör yapısı araştırması Eker ve Arkar (1995) tarafından yapılmıştır. Eker, Arkar ve Yaldız (2001) tarafından, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği’nin gözden geçirilmiş formu oluşturulmuş, faktör yapısı, geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır. Çalışma grubu, her birinde 50’şer denek olan üç gruptan (psikiyatri, cerrahi hastaları ve normaller) oluşmaktadır. Eker ve diğerleri (2001), ölçeğin iç tutarlılığını ölçmek için Cronbach alfa değerini kullanmıştır. Değerler .80 ile .95 arasında bulunmuştur. Geçerlik çalışmaları için ÇBASDÖ ve alt boyutlarının Beck Umutsuzluk Ölçeği, UCLA Yalnızlık Ölçeği ve Belirti Tarama Listesi ile arasındaki korelasyonları incelenmiş, korelasyonların tamamına yakınının negatif yönde ve anlamlı düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Eker ve diğerleri, 2001).

UCLA Yalnızlık Ölçeği. UCLA Yalnızlık Ölçeği, Russell, Peplau ve Ferguson (1978; akt: Russell, Peplau ve Cutrona, 1980) tarafından, bireylerin algıladığı yalnızlık düzeyini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek, Russell, Peplau ve Cutrona (1980) tarafından, gözden geçirilmiş ve düzenlenmiştir. Ölçek, 10’ u ters ve 10’u düz olarak kodlanmış 20 maddeden oluşmaktadır. Bireylerin maddelerde verilen sosyal ilişkilerle ilgili durum ve düşünceleri ne kadar sıklıkta yaşadıklarını işaretlemeleri istenen 4’ lü likert tipi bir ölçektir. Ölçekten elde edilen puan en düşük 20, en yüksek 80’ dir. Ölçekten alınan yüksek puan, yalnızlık puanının yüksek olduğunu ifade eder (Russell ve diğerleri,1980).

Ölçeğin özgün formunu Türkçe’ye ilk olarak çeviren ve kullanan Yaparel (1984, akt: Demir, 1989), ölçeğin geçerliğini Beck Depresyon Envanteri’ni ölçüt olarak incelemiş, ölçeklerden alınan puanlar arasında .50’ lik bir korelasyon saptamıştır.

UCLA Yalnızlık Ölçeği’nin gözden geçirilerek Türkiye için ikinci uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması Demir (1989) tarafından yapılmıştır. Çalışma grubunu nörotik depresif tanısı almış 36 kişi ve normal 36 kişi oluşturmuştur. Bu çalışmada Demir (1989) test tekrar test yöntemini kullanarak ölçeğin

güvenirliliğine bakmış iki uygulama arasındaki korelasyon katsayısını .94 olarak bulmuştur. Deneklerin verdikleri yanıtlara göre iç tutarlık katsayısını .96 olarak tespit etmiştir. Demir (1989) tarafından yapılan geçerlik çalışmasında belirlediği iki örnekleme UCLA Yalnızlık Ölçeği, Beck Depresyon Envanteri ve Çok Yönlü Depresyon Envanteri'nin “Sosyal içe dönüklük” alt boyutunu uygulamıştır. UCLA Yalnızlık Ölçeği ile Beck Depresyon Envanteri arasında .77, “Sosyal içe dönüklük” alt boyutu ile ise .82'lik düzeyde korelasyon tespit etmiştir.

Kişisel Bilgi Formu. Araştırmacı tarafından, araştırmaya gönüllü olarak katılan anne babaların cinsiyeti, eğitim durumu, aylık kazancı, çocuğun engel sahibi olup olmaması, çocuğun çoklu engel sahibi olup olmaması, engel tür veya türleri ve engel düzeyi hakkında bilgileri belirtmeleri istenen kişisel bilgi formu geliştirilmiş ve ilgili verileri toplamak için kullanılmıştır.

İşlem

Araştırmada belirlenen veri toplama araçlarını kullanabilmek için veri toplama araçlarını kültürümüze uyarlayan araştırmacıların izinleri alınmıştır. Araştırmanın yürütülebilmesi için Ankara Üniversitesi Etik Kurul'dan izin alınmıştır. Verilerin toplanacağı ilgili kurum müdürlükleri ile iletişime geçilerek uygulama onayı alınmıştır. Onaylar, Milli Eğitim Bakanlığı ARGE Birimine sunulmuş ve kurumlar aracılığıyla veri toplamak için Milli Eğitim Bakanlığı'ndan izin alınmıştır. Kurumlar aracılığı ile ulaşılan engelli ve sağlıklı çocuk ebeveynlerine, veri toplama araçları ile birlikte araştırma etiği çerçevesinde bilgiler verilen “Aydınlatılmış Onam Formu” sunulmuştur. Araştırmaya gönüllü olan kişilerden çalışma grubu oluşturmuştur. Uygulamalar öncesi hem ölçekler ile birlikte verilen “Aydınlatılmış Onam Formu” hem de sözel olarak araştırmanın amacı, ölçeklerin nasıl cevaplanması gerektiği, araştırmanın gizliliği ile ilgili bilgi verilerek gönüllülerden onay alınmıştır. Veri toplama araçları, engelli ve sağlıklı çocuğu olan bazı anne babalara birebir uygulanmış, bazılarında grup halinde uygulanmış ve anne babaya aynı anda ulaşmanın mümkün olmadığı durumlarda ebeveynlerden birine ölçekler teslim edilerek, doldurulduktan sonra tekrar teslim alınmıştır. Ölçekler okur-yazar olmayan katılımcılara birebir uygulanmıştır. Birebir uygulamalarda ölçeklerin toplamının uygulanma süresi yaklaşık 20 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde demografik değişkenlerin sadece bazıları (ebeveyn cinsiyeti ve çocuğun engel durumu) kullanılmıştır. Araştırma sürecinde ilk olarak veri toplama araçlarından elde edilen puanlara yönelik betimsel istatistikler incelenmiştir. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin Gözden Geçirilmiş Formu'nun arkadaş desteği alt boyutunda alınan puanlar ve özel bir kişi desteği alt boyutundan alınan puanların karşılaştırmalarında, ortalama puanlar arası anlamlı fark olup olmadığını incelemek amacıyla normallik varsayımları karşılandığı için İlişkisiz Örneklem için t-testi kullanılmıştır. Aile desteği alt boyutunun yer aldığı karşılaştırmalarda normallik varsayımı karşılanmadığı için Mann Whitney U-testi kullanılmıştır. UCLA Yalnızlık Ölçeği'nden alınan puanların karşılaştırmalarında, elde edilen puanlar normallik varsayımını sağladığından, ortalama puanlar arasında anlamlı fark olup olmadığını incelemek amacıyla İlişkisiz Örneklem için t-testi kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler, SPSS 20 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmada, yapılan tüm analizlerde anlamlılık düzeyi .05 kabul edilmiştir.

BULGULAR

Engelli ve sağlıklı çocuğu olan anne babaların algılanan sosyal destek ve yalnızlık düzeylerinin, çalışma grubundan Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin Gözden Geçirilmiş Formu ve UCLA Yalnızlık Ölçeği ile elde edilen verilere göre, çocuğun engel durumu ve ebeveyn cinsiyeti değişkenleri dikkate alınarak karşılaştırılmasına yönelik elde edilen analizlere ilişkin bulgular iki ana değişken başlığı altında sunulmuştur.

1. Algılanan Sosyal Destek Değişkenine İlişkin Bulgular

a. Çocuğun Engel Durumuna Göre Anne Babaların Arkadaştan ve Özel Bir Kişiden Algılanan Sosyal Destek Düzeyleri

Anne babaların arkadaş ve özel bir kişiden algılanan sosyal destek alt boyutlarından aldıkları ortalama puanlar arasında çocuğun engel durumuna göre anlamlı fark olup olmadığı, İlişkisiz Örneklem t-testi ile incelenmiştir. t-testi sonuçları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Anne Babaların Arkadaş ve Özel Bir Kişiden Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Çocuğun Engel Durumuna Göre t-testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Çocuğun Engel Durumu	n	\bar{X}	ss	sd	t	p
Arkadaş*	Engelli	145	17.85	7.77	267.22	-6.75	0.000
	Sağlıklı	161	23.22	5.89			
Özel bir kişi*	Engelli	145	16.17	8.35	304	-3.33	0.001
	Sağlıklı	161	19.41	8.68			

*arkadaştan algılanan sosyal destek, *özel bir kişiden algılanan sosyal destek

Tablo 1 incelendiğinde; t testi sonuçlarına göre gruplar arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir, ($t_{267,22}=-6,75, p<0,05$; ($t_{304}=-3,33, p<0,05$). Farkın hangi grup lehine olduğuna bakıldığında ise engelli çocuğu olan anne babaların arkadaşta algılanan sosyal destek ortalama puanlarının ($X= 17,85$) ve özel bir kişiden algılanan sosyal destek ortalama puanlarının ($X= 16,17$), sağlıklı çocuğu olan anne babaların arkadaşta algılanan sosyal destek ortalama puanlarından ($X= 23,22$) ve özel bir kişiden algılanan sosyal destek ortalama puanlarından ($X= 19,41$) düşük olduğu görülmüştür. Bu bulgu, engelli çocuğu olan anne babaların sağlıklı çocuğu olan anne babalara göre daha düşük arkadaş ve özel bir kişi desteği algıladığı şeklinde ifade edilebilir.

b. Çocuğun Engel Durumuna Göre Anne Babaların Aileden Algılanan Sosyal Destek Düzeyleri

Anne babaların aileden algılanan sosyal destek ortalama puanları arasında çocuğun engel durumuna göre anlamlı bir fark olup olmadığı Mann Whitney U-Testi ile incelenmiş ve sonuçlar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Anne Babaların Aileden Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Çocuğun Engel Durumuna Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Çocuğun Engel Durumu	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	p
Engelli	145	129.29	18747.50	8162.50	0,00
Sağlıklı	161	175.30	28223.50		

Tablo 2 incelendiğinde; Mann Whitney U testine göre gruplar arasında anlamlı fark olduğu saptanmıştır, ($U=8162,50$; $p< 0,05$). Farkın hangi grup lehine

olduğuna bakıldığında ise engelli çocuğu olan bireylerin aileden algılanan sosyal destek puanı sıra ortalamalarının (129,29), sağlıklı çocuğu olan bireylerin sıra ortalamalarından (175,30) düşük olduğu görülmektedir. Analiz sonucuna göre, engelli çocuğu olan anne babalar, sağlıklı çocuğu olan anne babalara göre daha düşük aile desteği algılamaktadır.

c.Ebeveyn Cinsiyetine Göre Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Arkadaş ve Özel Bir Kişiden Algılanan Sosyal Destek Düzeyleri

Engelli çocuğu olan ailelerin arkadaş ve özel bir kişiden algılanan sosyal destek ortalama puanları arasında ebeveyn cinsiyetine göre anlamlı fark olup olmadığı İlişkiz Örneklem t-testi kullanılarak incelenmiştir. t testi sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Arkadaştan Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Ebeveyn Cinsiyetine Göre t-testi Sonuçları							
Alt Boyutlar	Cinsiyet	n	\bar{X}	ss	sd	t	p
Arkadaş*	Kadın	71	16.01	7.57	143	-2.85	0.005
	Erkek	74	19.61	7.61			
Özel bir kişi*	Kadın	71	15.41	8.70	143	-1.07	0.29
	Erkek	74	16.89	7.99			

*arkadaştan algılanan sosyal destek, *özel bir kişiden algılanan sosyal destek

Tablo 3 incelendiğinde; t testi sonucuna göre grupların arkadaştan algılanan sosyal destek puanları arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür, ((t_{143})= - 2,85, $p<0,05$). Farkın hangi grup lehine olduğu incelendiğinde, engelli çocuğu olan babaların arkadaştan algılanan sosyal destek ortalama puanının ($\bar{X} = 19,61$), engelli çocuğu olan annelerin ortalama puanından ($\bar{X} = 16,01$) yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, engelli çocuğu olan babaların, engelli çocuğu olan annelere göre daha yüksek arkadaş desteği algıladığı şeklinde de söylenebilir.

Engelli çocuğu olan anne babaların özel bir kişiden algılanan sosyal destek ortalama puanları arasında ebeveyn cinsiyetine göre anlamlı fark olmadığı bulunmuştur, ((t_{143})= -1,07, $p>0,05$). Diğer bir deyişle, engelli çocuğu olan anne ve engelli çocuğu olan babaların özel bir kişiden algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasında fark bulunmamıştır.

d.Ebeveyn Cinsiyetine Göre Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Aileden Algılanan Sosyal Destek Düzeyleri

Engelli çocuğu olan ailelerin, aileden algılanan sosyal destek ortalama puanları arasında ebeveyn cinsiyetine göre anlamlı fark olup olmadığı Mann Whitney U-Testi ile incelenmiştir ve t testi sonuçları Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Aileden Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Ebeveyn Cinsiyetine Göre t-testi Sonuçları					
Cinsiyet	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	p
Kadın	71	76.12	5404.50	2405.50	0.360
Erkek	74	70.01	5180.50		

Tablo 4'e göre, gruplar arasında anlamlı fark olmadığını görülmüştür, (U=2405,50; $p > 0,05$). Bir diğer ifadeyle, engelli çocuğu olan annelerin ve babaların algıladıkları aile desteği benzer düzeydedir.

e.Çocuğun Engel Durumuna Göre Annelerin Arkadaş ve Özel Bir Kişiden Algılanan Sosyal Destek Düzeyleri

Annelerin arkadaş ve algılanan özel bir kişiden algılanan sosyal destek ortalama puanları arasında anlamlı fark olup olmadığı, İlişkisiz Örneklem t-testi ile incelenmiştir. t-testi sonuçları Tablo 5' te gösterilmiştir.

Tablo 5. Annelerin Arkadaş ve Özel Bir Kişiden Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Çocuğun Engel Durumuna Göre t-testi Sonuçları							
Alt Boyutlar	Çocuğun Engel Durumu	n	\bar{X}	ss	sd	T	p
Arkadaş*	Engelli	71	16.01	7.57	125.16	-7.22	0.00
	Sağlıklı	81	23.84	5.44			
Özel bir kişi*	Engelli	71	15.41	8.69	150	-3.11	0.00
	Sağlıklı	81	19.79	8.63			

*arkadaştan algılanan sosyal destek, *özel bir kişiden algılanan sosyal destek

Tablo 5 incelendiğinde; t testi sonucuna göre gruplar arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir, $((t_{125,16}) = -7,22, p < 0,05; (t_{150}) = -3,11, p < 0,05)$. Farkın hangi grup lehine olduğunu saptamak için ortalama puanlara bakıldığında, engelli çocuğu olan annelerin arkadaştan algılanan sosyal destek alt boyutu ortalama puanının $(\bar{X} = 16,01)$, sağlıklı çocuğu olan annelerin ortalama puanından $(\bar{X} = 23,84)$ yüksek olduğu görülmüştür. Sağlıklı çocuğu olan annelerin özel bir kişiden algılanan sosyal destek alt boyutu ortama puanı $(\bar{X} = 19,79)$, engelli çocuğu olan annelerin ortalama puanından $(\bar{X} = 15,41)$ yüksektir. Analiz sonuçları, sağlıklı çocuğu olan annelerin, engelli çocuğu olan annelere göre daha fazla arkadaş ve özel bir kişi desteği algıladığını göstermektedir.

f. Çocuğun Engel Durumuna Göre Annelerin Aileden Algılanan Sosyal Destek Düzeyleri

Annelerin aileden algılanan sosyal destek alt boyutundaki ortalama puanları arasında çocuğun engel durumuna göre anlamlı fark olup olmadığı Mann Whitney U-Testi ile incelenmiştir. Mann Whitney U-Testi sonuçları Tablo 6' da sunulmuştur.

Tablo 6. Annelerin Aileden Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Çocuğun Engel Durumuna Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları					
Çocuğun Engel Durumu	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	p
Engelli	71	64.55	4583.00	2027.00	0.00
Sağlıklı	81	86.98	7045.00		

Tablo 6 incelendiğinde; Mann Whitney U- Testi sonucuna göre gruplar arasında anlamlı fark tespit edilmiştir, $(U=2027,00; p < 0,05)$. Farkın hangi grup lehine olduğu incelendiğinde, engelli çocuğu olan annelerin aileden algılanan sosyal destek puanı sıra ortalamalarının $(64,55)$ sağlıklı çocuğu olan annelerin sıra ortalamalarından $(86,98)$ düşük olduğu görülmektedir. Analiz sonucuna göre, engelli çocuğu olan anneler, sağlıklı çocuğu olan annelere göre daha düşük aile desteği algılamaktadır.

g. Çocuğun Engel Durumuna Göre Babaların Arkadaş ve Özel Bir Kişiden Algılanan Sosyal Destek Düzeyleri

Babaların arkadaş ve özel bir kişiden algılanan sosyal destek alt boyutları ortalama puanlar arasında, çocuğun engel durumuna göre anlamlı fark olup olmadığı İlişkisiz Örneklemeler t-testi ile incelenmiştir. t testi sonucu Tablo 7' de sunulmuştur.

Tablo 7. Babaların Arkadaş ve Özel Bir Kişiden Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Çocuğun Engel Durumuna Göre t-testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Çocuğun Engel Durumu	n	\bar{X}	ss	sd	t	p
Arkadaş*	Engelli	74	19.61	7.60	142.12	-2.63	0.00
	Sağlıklı	80	22.59	6.29			
Özel bir kişi*	Engelli	74	16.89	7.99	152	-1.57	0.12
	Sağlıklı	80	19.03	8.75			

*arkadaştan algılanan sosyal destek, *özel bir kişiden algılanan sosyal destek

Tablo 7 incelendiğinde, t testi sonucuna göre grupların arkadaştan algılanan sosyal destek alt boyutu ortalama puanları arasında anlamlı fark tespit edilmiştir ($(t_{142,12}) = -2,63, p < 0,05$). Hangi grup lehine fark olduğuna bakıldığında ise sağlıklı çocuğu olan babaların ortalama puanının ($\bar{X} = 22,59$), engelli çocuğu olan babaların ortalama puanından ($\bar{X} = 19,61$) yüksek olduğu görülmektedir. Bu analiz sonucu, sağlıklı çocuğu olan babaların engelli çocuğu olan babalara göre daha fazla arkadaş desteği algıladığı şeklinde ifade edilebilir.

Analiz sonucuna göre, özel bir kişiden algılanan sosyal destek alt boyutunda, gruplar arasında anlamlı fark saptanmamıştır, ($(t_{152}) = -1,57, p > 0,05$). Bu bulgu, babaların özel bir kişiden algılanan sosyal destek düzeyinin çocuğun engelli veya sağlıklı olma durumuna göre farklılaşmadığı şeklinde ifade edilebilir.

h. Çocuğun Engel Durumuna Göre Babaların Aileden Algılanan Sosyal Destek Düzeyleri

Babaların aileden algılanan sosyal destek alt boyutunda elde edilen ortalama puanları arasında çocuğun engel durumuna göre anlamlı fark olup olmadığı

Mann Whitney U-Testi ile incelenmiştir. Mann Whitney U-Testi sonuçları Tablo 8' de sunulmuştur.

Tablo 8. Babaların Aileden Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Çocuğun Engel Durumuna Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Çocuğun Engel Durumu	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	p
Engelli	74	65.21	4825.50	2050.50	0.00
Sağlıklı	80	88.87	7109.50		

Tablo 8 incelendiğinde gruplar arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür, ($U=2050,50$; $p < 0,05$). Farkın hangi grup lehine olduğu incelendiğinde ise engelli çocuğu olan babaların aileden algılanan sosyal destek puanı sıra ortalamalarının (65,21), sağlıklı çocuğu olan babaların sıra ortalamalarından (88,87) düşük olduğu görülmektedir. Bu bulguya göre, sağlıklı çocuğu olan babalar, engelli çocuğu olan babalara göre daha fazla aile desteği algılamaktadır.

2.Yalnızlık Değişkenine İlişkin Bulgular

a. Çocuğun Engel Durumuna Göre Anne Babaların Yalnızlık Düzeyleri

Anne babalarının UCLA Yalnızlık Ölçeği'nden elde edilen puan ortalamaları arasında çocuğun engel durumuna göre anlamlı fark olup olmadığı İlişkisiz Örneklem t-testi ile incelenmiş ve t-testi sonuçları Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. Anne Babaların Yalnızlık Düzeylerinin Çocuğun Engel Durumuna Göre t-testi Sonuçları

Çocuğun Engel Durumu	n	\bar{X}	ss	sd	t	p
Engelli	145	40.02	9.44	304	6.731	0.00
Sağlıklı	161	33.14	8.43			

Tablo 9 incelendiğinde; t testi sonuçlarına göre gruplar arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir, ($t_{304}=-6,731$, $p<0,05$). Farkın hangi grup lehine olduğu incelendiğinde ise engelli çocuk sahibi anne babaların ortama puanının ($\bar{X} = 40,02$), sağlıklı çocuk sahibi anne babaların ortalama puanından ($\bar{X} = 33,14$)

yüksek olduğu görülmüştür. Bir diğer ifadeyle, analiz sonuçları engelli çocuğu olan anne babaların, sağlıklı çocuğu olan anne babalara göre yalnızlık düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir.

b. Ebeveyn Cinsiyetine Göre Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Yalnızlık Düzeyleri

Engelli çocuğu olan ailelerin UCLA Yalnızlık Ölçeği'nden elde edilen puan ortalamaları arasında ebeveyn cinsiyetine göre anlamlı fark olup olmadığı İlişkisiz Örneklem t-testi ile incelenmiştir. t-testi sonuçları Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Yalnızlık Düzeylerinin Ebeveyn Cinsiyetine Göre t-testi Sonuçları

Cinsiyet	n	\bar{X}	ss	sd	t	p
Kadın	71	40.76	9.79	143	0.93	0.36
Erkek	74	39.31	9.11			

Tablo 10' incelendiğinde t-testi sonuçlarına göre gruplar arasında anlamlı fark olmadığı saptanmıştır, ($t_{143} = 0,93, p > 0,05$). Başka bir anlatımla, engelli çocuğu olan anne babaların yalnızlık düzeyleri, ebeveyn cinsiyetine göre farklılaşmamaktadır.

c. Çocuğun Engel Durumuna Göre Annelerin Yalnızlık Düzeyleri

Annelerin UCLA Yalnızlık Ölçeği'nden elde edilen puan ortalamaları arasında çocuğun engel durumuna göre anlamlı fark olup olmadığı, İlişkisiz Örneklem t-testi ile incelenmiş ve t-testi sonuçları Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. Annelerin Yalnızlık Düzeylerinin Çocuğun Engel Durumuna Göre t-testi Sonuçları

Çocuğun Engel Durumu	n	\bar{X}	ss	sd	t	p
Engelli	71	40.76	9.79	150	5.32	0.00
Sağlıklı	81	33.04	8.08			

Tablo 11 incelendiğinde; t testi sonucuna göre gruplar arasında anlamlı fark saptanmıştır, ($t_{150} = 5,32, p < 0,05$). Farkın iki gruptan hangisi lehine olduğu incelendiğinde, engelli çocuğu olan annelerin edilen ortalama puanının ($\bar{X} = 40,76$), sağlıklı çocuğu olan annelerin ortalama puanından ($\bar{X} = 33,04$) yüksek

olduğu tespit edilmektedir. Bu sonuca göre, engelli çocuğu olan anneler, sağlıklı çocuğu olan annelere göre daha fazla yalnızlık yaşamaktadır denilebilir.

d. Çocuğun Engel Durumuna Göre Babaların Yalnızlık Düzeyleri

Babaların UCLA Yalnızlık Ölçeği'nden elde edilen puan ortalaması arasında çocuğun engel durumuna göre anlamlı fark olup olmadığı, İlişkisiz Örneklem t-testi ile incelenmiş ve t-testi sonuçları Tablo 12' de sunulmuştur.

Çocuğun Engel Durumu	n	\bar{X}	ss	sd	t	p
Engelli	74	39.31	9.11	152	4.19	0.00
Sağlıklı	80	33.25	8.82			

Tablo 12 incelendiğinde; t testi sonucuna göre gruplar arasında anlamlı fark olduğu saptanmıştır, ($t_{152} = 4,19, p < 0,05$). Farkın grupların hangisi lehine olduğuna bakıldığında ise engelli çocuğu olan babaların ortalama puanının ($\bar{X} = 39,31$), sağlıklı çocuğu olan babaların ortalama puanından ($\bar{X} = 33,25$) yüksek olduğu görülmüştür. Bir başka ifadeyle, engelli çocuğu olan babalar, sağlıklı çocuğu olan babalara göre daha fazla yalnızlık yaşamaktadır.

TARTIŞMA

1. Algılanan Sosyal Destek Değişkenine İlişkin Bulguların Tartışması

Araştırmada, engelli çocuğu olan anne babaların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin Gözden Geçirilmiş Formu'nun her üç alt boyutunda da (arkadaş, özel bir kişi, aile) algıladıkları sosyal destek düzeylerinin, sağlıklı çocuğu olan anne babalara göre düşük olduğu tespit edilmiştir. Engelli çocuğu olan anneler ve babaların özel bir kişi ve aileden algılanan sosyal destek düzeyleri arasında ebeveyn cinsiyetine göre anlamlı fark olmadığı, engelli çocuğu olan babaların, annelere göre daha fazla arkadaş desteği algıladığı saptanmıştır. Annelerin, algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasında çocuğun engel durumuna göre anlamlı fark olup olmadığı incelendiğinde, sağlıklı çocuğu olan annelerin,

engelli çocuğu olan annelere göre daha yüksek arkadaş, aile ve özel bir kişi desteği algıladığı görölmüştür. Engelli çocuğu olan babaların, sağlıklı çocuğu olan babalara göre daha düşük aile ve arkadaş desteği algıladığı ancak özel bir kişi desteği düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görölmüştür.

Alanyazın incelendiğinde araştırmanın bu bulguları ile tutarlı farklı araştırma sonuçları olduğu görölmüştür. Weiss (2002), araştırmasında otizm tanılı çocuk sahibi, zihinsel engelli çocuk sahibi ve normal gelişim gösteren çocuk sahibi annelerin sosyal destek düzeylerini karşılaştırmıştır. Annelerin çocuklarının engel durumuna göre sosyal düzeyleri incelendiğinde, en yüksek sosyal destek algılayan grubun normal gelişim gösteren çocuk sahibi anneler olduğunu bunu sırasıyla, zihinsel engelli çocuk sahibi anneler ve otizm tanılı çocuk sahibi annelerin izlediği sonucuna ulaşmıştır. Sencar (2007), otistik çocuğa sahip aileler ile normal çocuğa sahip aileleri karşılaştırdığında, otistik çocuk sahibi ebeveynlerin sosyal destek genişliklerinin ve sosyal destekten duyulan memnuniyetin daha düşük olduğu sonucunu bulmuştur. Bek (2006), otistik çocuğu olan ebeveynler ile normal gelişim gösteren çocuk sahibi ebeveynlerin algılanan sosyal destek düzeylerini karşılaştırmış, otistik çocuk sahibi ebeveynlerin normal gelişim gösteren çocuk sahibi ebeveynlere göre anlamlı olarak daha düşük sosyal destek algıladığını ve normal gelişim gösteren çocuklu ebeveynlere göre sosyal desteğe daha fazla ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. Kaytez, Durualp ve Kadan (2015), engelli çocukların ailelerinin gereksinimlerini belirlemek için yapmış oldukları araştırmada, katılımcı olan engelli çocuk sahibi ailelerin % 50.5'inin konuşabileceği daha fazla arkadaşına gereksinim duyduklarını belirttiği saptanmıştır. şentürk ve Varol-Saraçoğlu (2013), engelli ve engelli olmayan çocuk sahibi anneler ile yapmış olduğu çalışma sonucunda engelli çocuk sahibi annelerin aileden daha az sosyal destek algıladığı ve daha çok desteğe ihtiyaç duyduğunu tespit etmiştir.

Engelli çocuk sahibi anne babaların, sağlıklı çocuk sahibi anne babalara göre yaşantılarında karşılarına çıkan problemler oldukça farklılaşmaktadır. Engelli çocuk sahibi ebeveynlerin, içinde buldukları zorlu durumlarla ve olumsuz ruh haliyle başa çıkmak için danışma, bilgi ve tavsiye almak, maddi olarak rahatlamak, benzer durumdaki ailelerle bir araya gelerek deneyim paylaşmak, engelli çocuğun aileye katılmasıyla meydana gelen değişikler hakkında düşünce ve hislerini konuşmak, çocuğun bakımı konusunda rahatlatılmak ve kendisine zaman ayırabilmek gibi farklı kaynaklardan çeşitli desteklere ihtiyaç duymaktadır

(Işıkhhan, 2005; Kaytez ve diğerleri, 2015; Sucuoğlu, 1995). Engelli çocuğu olan ebeveynlerin destek ihtiyacının farklı olması, mevcut sosyal destek düzeyini yetersiz algılamalarına yol açıyor olabilir. Araştırma bulgusuna etki edebileceği düşünülen bir diğer faktör, engelli çocuğun sağlıklı çocuğa göre bakım ve sorumluluğunun daha fazla zaman alması, engelli çocuk sahibi ebeveynlerin zamanlarının çoğunu çocuklarının bakım ve gözetimine ayırmak zorunda kalabileceği, bu sebeple sosyal etkinliklere katılımlarının ve sosyal etkileşimlerinin kısıtlanıyor olabileceğidir.

Engelli çocuğu olan anne babaların, sağlıklı çocuğu olan anne babalara göre daha düşük aile desteği algılamasında engelli çocuğun aile işlevlerinde değişiklik meydana getirme olasılığının etkisi olduğu düşünülebilir. Engelli çocuk sahibi olmanın ailenin yapı ve işlevlerinde olumsuz etkiler oluşturduğu, anne ve babanın çocuğun engelinden dolayı birbirlerini ve kendilerini suçladıkları, bu durumun ilişkilere olumsuz yansıdığı, aile üyelerinin ruh sağlığına olumsuz etkileri olduğu, çocuğun bakımı ve sorumlulukları konusunda çatışmalar yaşandığı gibi sonuçlar ilgili alanyazında yer almaktadır (Dönmez ve diğerleri, 2001; Işıkhhan, 2015; Lüle, 2008; Margalit ve Ankonina, 1991; Özşenol ve diğerleri, 2003).

Araştırmada elde edilen, engelli çocuğu olan anne babaların, arkadaştan algılanan sosyal destek düzeyleri arasında ebeveynin cinsiyetine göre anlamlı fark olduğu bulgusu, engelli çocuğa sahip annelerin, babalara göre çocuklarının bakımından daha fazla sorumlu olarak görülmesi ve çocuklarının bakım ve sorumluluğuna daha fazla zaman ve enerji harcamaları nedeniyle sosyal ilişkilerinin engelli çocuk sahibi babalara göre daha fazla sınırlandığı şeklinde yorumlanabilir. Kaner' in (2004) araştırmasında engelli çocuk sahibi babaların, annelere göre daha fazla bakım desteği algıladığı belirtilmiştir. Engelli çocuk sahibi anne babaların aileden algılanan sosyal destek düzeyleri arasında ebeveyn cinsiyetine göre anlamlı fark olmaması, engelli çocuk aileye katıldıktan sonra her iki ebeveynin de aile işlevlerinde meydana gelen değişikliklerden etkileniyor olması şeklinde yorumlanabilir. Anne babalar, engelli çocuk sahibi olma durumuna göre aile işlevlerinde meydana gelen değişikliklerden cinsiyetlerine göre farklı açılardan etkileniyor olabilirler. Özşenol ve diğerlerinin (2003), engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerini değerlendirmesini amaçlayan araştırmalarında, annelerde çocuğun özünden dolayı kendini suçlamanın, babalarda ise çocuğun engelinden dolayı eşi suçlamanın aile işlevlerini, rolleri, duygusal tepkileri ve iletişimi etkilediği görülmüştür. Dolayısıyla, farklı şekillerde olsa da hem engelli çocuk

sahibi annenin hem de engelli çocuk sahibi babanın ailede oluşan değişikliklerden etkilendiği ve bu değişikliklerin aileden algılanan sosyal destek düzeyine benzer düzeyde etkide bulunduğu söylenebilir.

Engelli çocuk sahibi anne babaların özel bir kişiden algılanan sosyal destek düzeyleri arasında ebeveyn cinsiyetine göre anlamlı fark olmadığı bulgusu, anne ve babaların "özel bir kişi" kapsamına giren diğer uzman kişiler ile benzer düzeyde etkileşim halinde olabileceği şeklinde açıklanabilir.

Engelli ve sağlıklı çocuğu olan babaların, özel bir kişiden algılanan sosyal destek düzeyleri arasında çocuğun engel durumuna göre anlamlı fark olmadığı bulgusu, engelli çocuk sahibi babaların, sosyal ağlarının sınırlı olma ihtimaline rağmen yoğun olduğu ve çocuklarındaki engel durumu nedeniyle doktorlar, öğretmenler gibi uzman kişilerle sık etkileşimde oldukları şeklinde yorumlanabilir.

2.Yalnızlık Değişkenine İlişkin Bulguların Tartışması

Araştırmada, engelli çocuğu olan anne babaların, sağlıklı çocuğu olan anne babalara göre yalnızlık düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Engelli çocuğu olan ailelerin yalnızlık düzeyleri arasında ebeveyn cinsiyetine göre anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Engelli çocuğu olan annelerin, sağlıklı çocuğu olan annelere göre ve engelli çocuğu olan babaların da sağlıklı çocuğu olan babalara göre yalnızlık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

Alanyazın incelendiğinde, bu araştırma bulgusunu destekleyen başka araştırma sonuçları olduğu görülmüştür. Kazak ve Marvin (1984), araştırmalarında engelli çocuk sahibi ailelerin sosyal ağlarının sağlıklı çocuğu olan ailelere kıyasla anlamlı olarak daha küçük olduğunu belirtirken, bu farkın en çok arkadaş alt boyutunda ortaya çıktığına vurgu yapmışlardır. Sarıhan (2007), annelerin engelli çocuğa sahip olup olmama durumlarına göre engelli çocuk sahibi annelerin sağlıklı çocuk sahibi annelere göre anlamlı olarak yüksek yalnızlık puanına sahip olduğunu bulmuştur. Sungur-Bozdoğan (2011), zihinsel engelli çocuk sahibi anne ve babaların yalnızlık düzeyleri arasında, ebeveyn cinsiyetine göre anlamlı fark olmadığını tespit etmiştir.

Engelli çocuk sahibi ebeveynlerin sosyal yaşamlarında meydana gelen kısıtlamaların, bakım yükünün ve aile işlevlerinin olumsuz etkilenmesinin yalnızlık düzeylerini artırdığı varsayılabilir. Engelli bir çocuk sahibi olmanın

toplumsal açıdan zorlayıcı ve sınırlandırıcı etkileri de yalnızlık düzeylerinin yüksek olduğu bulgusunda etkili olabilir. Öyle ki, bu durumun toplumla uyum sorunları meydana getirdiği, engelli çocuk sahibi ebeveynlerin bundan utanç duyabildiği, toplumun engellilere yönelik damgalayıcı söz ve davranışları nedeniyle öfkelenemediği, çevresi tarafından suçlandığı, çocuğunun engelinden dolayı kendisinde yetersizlik hissettiği, toplumda sosyal statüsünü kaybettiğini düşündüğü ve bu nedenlere bağlı olarak toplumla ilişkilerini sınırlandırdığına dair görüşlere alanyazında yer verilmiştir (Akkök, 1997; Dönmez ve diğerleri, 2001; Küçükler, 1993; Yıldırım-Sarı, 2007).

Engelli çocuğu olan ebeveynlerin yalnızlık düzeyleri arasında ebeveyn cinsiyetine göre anlamlı fark olmadığı bulgusu, hem annenin hem de babanın engelli çocuğun aileye katılımı ile benzer süreçlerden geçtiği ve süreç içerisinde yalnızlaştığı şeklinde yorumlanabilir.

SINIRLILIKLAR VE ÖNERİLER

Araştırma Bursa İlinde ve ilçelerinde bulunan ilkokullar ve özel eğitim birinci kademe okullarına kayıtlı engelli ve sağlıklı çocuğu olan 306 anne babadan elde edilen verilerle sınırlıdır.

Elde edilen sonuçlara göre aşağıdaki önerilere yer verilebilir;

1. Engelli çocuk sahibi ailelerin yalnızlık düzeyini azaltmaya yönelik kendi kendine yardım grupları oluşturulabilir.
2. Engelli çocuk sahibi ailelerin toplum ve aile yaşantısını iyileştirmek adına aile bireylerine destek sağlayacak psikolojik danışma merkezleri açılabilir.
3. Engelli çocuk sahibi anne babaların yalnızlık düzeyini azaltmak ve sosyal ilişkilerini geliştirmek için sosyal becerilerini arttıracak psiko-eğitim programları hazırlanabilir.
4. Psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanının tüm bireylere yönelik hizmetleri kapsadığı dikkate alındığında, engelli çocuğu olan anne babaların düşük sosyal destek algısı ve yüksek yalnızlık düzeyine neden olan etkenlerin incelenmesi ve müdahale planlarının oluşturulması yararlı olur.

5. Engelli çocuk sahibi ailelerin sosyal etkileşimlerine daha çok zaman ayırabilmesi için fırsat oluşturmak adına, devlet tarafından bakım desteği daha yeterli hale getirilebilir. Gündüz bakım evi sayısı arttırılabilir ve gündüz bakım evi şartları, daha çok engelli ailesine ulaşacak şekilde düzenlenebilir.

6. Engelli çocuğu olan ebeveynlerle grup müdahalesine dayanan deneysel araştırmalar yapılabilir.

7. Alanyazında çoğunlukla engelli çocuk sahibi anneler ile yapılan çalışmalar olduğu görülmektedir. Engelli çocuğu olan babalar ile ilgili betimsel veya grup müdahalesine dayanan deneysel tez çalışmaları yapılabilir.

SONUÇ

Araştırmada elde edilen genel sonuçlar, ele alınan iki değişkene ilişkin olarak aşağıda sıralanmıştır:

Algılanan sosyal destek değişkenine ilişkin olarak;

1. Anne babaların algılanan sosyal destek düzeyleri arasında çocuğun engelli veya sağlıklı olma durumuna göre sağlıklı çocuğu olan anne babaların lehine anlamlı fark olduğu,

2.Engelli çocuğu olan anne babaların arkadaştan algılanan sosyal destek düzeyleri arasında ebeveyn cinsiyetine göre babalar lehine anlamlı fark olduğu, özel bir kişiden ve aileden algılanan sosyal destek düzeyleri arasında ebeveyn cinsiyetine göre anlamlı fark olmadığı,

3. Annelerin arkadaştan, özel bir kişiden ve aileden algılanan sosyal destek düzeyleri arasında çocuğun engelli veya sağlıklı olma durumuna göre sağlıklı çocuğu olan anneler lehine anlamlı fark olduğu,

4. Babaların arkadaş ve aileden algılanan sosyal destek düzeyleri arasında çocuğun engelli veya sağlıklı olma durumuna göre sağlıklı çocuğu olan babalar lehine anlamlı fark olduğu, özel bir kişiden algılanan sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı fark olmadığı;

Yalnızlık değişkenine ilişkin olarak;

1. Anne babaların yalnızlık düzeyleri arasında çocuğun engelli veya sağlıklı olma durumuna göre sağlıklı çocuğu olan anne babaların lehine anlamlı fark olduğu,
2. Annelerin yalnızlık düzeyleri arasında çocuğun engelli veya sağlıklı olma durumuna göre sağlıklı çocuğu olan anneler lehine anlamlı fark olduğu,
3. Babaların yalnızlık düzeyleri arasında çocuğun engelli veya sağlıklı olma durumuna göre sağlıklı çocuğu olan babalar lehine anlamlı fark olduğu saptanmıştır.

Yazarlar Hakkında/About Authors

Elif ARI DURMUŞ. Nene Hatun Özel Eğitim Uygulama Merkezi I.Kademe.

Nene Hatun Special Education Primary School. e-posta:eliiffarii@gmail.com,
Telefon Numarası: 507 295 21 64

Binnur YEŞİLYAPRAK. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.

Ankara University, Faculty of Educational Sciences

e-posta: b.yesilyaprak@ankara.edu.tr

Yazarların Notu /Author's Note

Bu çalışma Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde yapılan yüksek lisans tezinin özetidir. 20. Uluslararası PDR Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

This study is a summary of the master's thesis conducted at Ankara University Institute of Educational Sciences. It is presented as an verbal declaration at the 20th International PDR Congress.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazarlar tarafından çıkar çatışmasının olmadığı rapor edilmiştir.
No conflict of interest was reported by the authors.

Fonlama/ Funding

Herhangi bir fon desteği alınmamıştır.
No funding support was received.

ORCID

Elif ARI DURMUŞ . <http://orcid.org/0000-0002-8969-340X>

Binnur YEŞİLYAPRAK <http://orcid.org/0000-0003-3640-5598>

KAYNAKÇA

- Akkök, F. (1994). An overview of parent training and counselling with the parents of children with mental disabilities, and autism in Turkey. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 17(2), 129-138.
- Akkök, F. (1997). Farklı özelliği olan çocuk anne babalarının yaşadıkları. A.N. Karancı (Ed.). *Farklılıkla Yaşamak: Aile ve Toplumun Farklı Gereksinimleri Olan Bireylerle Birlikteliği*, 13(1), 9-23.
- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ve Bakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2007). *Aile eğitim rehberi: ruhsal ve duygusal özürlüler*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Bek, H. (2006). *Otistik ve normal çocuklu ailelerin sosyal destek algısı, denetim odağı ve psikolojik belirti düzeylerinin karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Cobb, S. (1976). Social support as moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine*, 38, 300-314.
- Cohen, J., Donnelon, M.A. & Paul, R. (1987). *Handbook of autism and pervasive developmental disorders*. New York: Plenum Press Co.
- Demir, A. (1989). UCLA yalnızlık ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği. *Psikoloji Dergisi*, 7(23), 14-18.
- Dönmez, B., N., Bayhan, P. ve Artan, İ. (2001). Engelli çocuğu olan ailelerin yaşam döngüsü içinde karşılaştıkları sorunların incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 12 (2), 31-43.
- Duygun, T. ve Sezgin, N. (2003). Zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinde stres belirtileri stresle başa çıkma tarzları ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyine olan etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(52), 37-52.
- Eker, H. ve Arkar, H. (1995). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği'nin faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikoloji Dergisi*, 34, 17-25.
- Eker, D., Arkar, H. ve Yıldız, H. (2001). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12 (1), 17-25.
- Işıkhani, V. (2005). *Türkiye'de zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin sorunları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Kaner, S. (2004). *Engelli çocukları olan ana-babaların algıladıkları stres, sosyal destek ve yaşam doyumlarının incelenmesi*. Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri, Proje No: 2001-0901-007, Ankara.
- Karadağ, G. (2009). Engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlükler ile aileden aldıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(4), 315-322.
- Kaytez, N., Durualp, E. ve Kadan, G. (2015). Engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin ve stres düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 197-214.
- Kazak, A. E. & Marvin, R. S. (1984). Differences, difficulties and adaptation; stress and social network in families with a handicapped child. *National Council on Family Relations*, 33(1), 67-77.
- Kırcaali-İftar, G. (1998). Özel gereksinimli bireyler ve özel eğitim, (3-12). *Özel eğitim*. S. Eripek (Ed.). Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

- Küçükler, S. (1993). Özürlü çocuk ailelerine yönelik psikolojik danışma hizmetleri. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(3), 23-29.
- Küçükler, S. (2001). Erken eğitimin gelişimsel geriliği olan çocukların anne-babalarının stres ve depresyon düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, C(3),1-11.
- Lüle, F. (2008). *Engelli bireye sahip yoksul ailelerin karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunlarla başa çıkma tarzları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Margalit, M., & Ankonina, D. B. (1991). Positive and negative affect in parenting disabled children. *Counselling Psychology Quarterly*, 4(4), 289-299.
- Özşenol F, Işıkkhan V, Ünay B, Aydın, H. İ, Akın, R. ve Gökçay, E. (2003). Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *Gülbane Tıp Dergisi*, 45(2): 156-164.
- Öztürk, M. (2011). Türkiye’de engelli gerçeği. *MÜSLAD Cep Kitapları*, ss.15-20, İstanbul.
- Peplau, L. A. & Perlman, D. (1982). Perspective on Loneliness. L. A. Peplau & D. Perlman (Ed.). *Loneliness: A sourcebook of Current Theory, Research and Therapy*. (13-46). New York: Wiley Interscience.
- Rokach, A. (1989). Antecedents of loneliness: A factorial analysis. *The Journal of Psychology*, 123 (4), 369-384.
- Russell, D., Peplau, L. A. ve Cutrona, C. E. (1980). The revised UCLA loneliness scale: concurrent and discriminant validity evidence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39 (3), 472-480.
- Sarıhan, C. Ö. (2007). *Engelli çocuğa sahip olan ve olmayan annelerin aile işlevlerini algılamaları ile yalnızlık düzeylerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Sencar, B. (2007). *Otistik çocuğa sahip ailelerin algıladıkları sosyal destek ve stres düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Sucuoğlu, B. (1995). Özürlü çocuğu olan anne-babaların gereksinimlerinin belirlenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 2(1). 10-18.
- Sullivan, H. S. (1953). *The interpersonal theory of psychiatry*. New York, NY, US: W W Norton & Co.
- Sungur-Bozdoğan, İ. B. (2011). *Zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ve yalnızlık puanları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Şentürk, M. ve Varol-Saraçoğlu, G. (2013). Eğitilebilir zihinsel, bedensel engelli çocuğa sahip olan ve olmayan annelerin aileden algıladıkları sosyal destek ile depresyon düzeylerinin karşılaştırılması. *International Journal of Basic & Clinical Medicine*, 1(1), 40-49.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2015). Dünya nüfus günü, 2015. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017 adresinden erişildi.
- Weiss, M. J. (2002). Hardiness and social support as predictors of stress in mothers of typical children, children with autism, and children with mental retardation. *Autism*, 6(1),115-130.
- Yıldırım, İ. (1997). Algılanan sosyal destek ölçeğinin geliştirilmesi güvenilirliği ve geçerliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 81-87.
- Yıldırım- Sarı, H. (2007). Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde aile yüklenmesi. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 11(2).
- Yılmaz, E., Yılmaz, E. ve Karaca, F.(2008). Üniversite öğrencilerinin sosyal destek ve yalnızlık düzeylerinin incelenmesi. *Genel Tıp Dergisi*, 18(2), 71-79.

Zimet, G., Dahlem, N., Zimet, S., & Farley, G. (1988). The multidimensional scale of the perceived social support. *Journal of Personality Assessment*. 55, 610.

Extended Abstract

Introduction: Social support, as a source of support from the individual's environment, is an important fact in the individual's ability to cope with difficult life events, stress, psychological and social problems. It is known that undesired loneliness has important long-time risks for the mental health of people. Considering the different impacts of the disability situation on the lives of parents who have children with disabilities, they do not have an adequate social support system and have more loneliness when compared to the ones not having disabled children. The main purpose of this study is to compare parents', whose children are disabled and not, levels of social support and loneliness in terms of the variables of parent's gender and the conditions of child's disability.

Method: This research is a quantitative and descriptive study. Participants were composed of 306 parents who are having a child with and without a disability. Of the participants, 145 were parents with children with disabilities and 161 were healthy children. Data were collected using Multidimensional Scale of Perceived Social Support-Revised Form, UCLA Loneliness Scale and Personal Information Form developed by the researcher and data were analyzed by using SPSS 20. The loneliness scores and the scores obtained from social support survey, except family dimension, were examined through the related variables by using Independent Variables t-test. The scores obtained from family dimensions were also examined by using Mann Whitney U-Test.

Results: Parents were found to score differently in the subscales of the perceived social support and loneliness scores, which was in favor of parents with healthy children. It has been found that the families with a disabled child differ from the friend subscale in favor of the father. Findings showed that scores obtained in each sub-dimension of the perceived social support scale, and the loneliness scores differ in favor of the mother with the healthy child. It was also found that there was no significant difference between the fathers' scores in the special person subscale, in which friends and family subscale scores and loneliness scores differ in favor of fathers who are having healthy children.

Discussion & Conclusion: In this study, the perceived social support levels of parents who have a disabled child were found to be lower than those with healthy children and their level of loneliness was high as well. Parents who have a disabled child were thought to have more time for their children due to their children's disability and this leads to the restriction of their social interactions. Reasons such as care burden, disruption of family interactions, limitation of social life and misunderstanding in society can be effective in lower perceived social support level of parents with a disabled child, compared to parents with healthy children. Parents who have children with disabilities may have difficulty in reshaping the society, they do not feel understood or they isolate themselves from the society about the problems they face due to the child's disability and they may be feeling more alone. Considering the findings obtained from

the study, it can be said that some studies should be done to find different ways to improve the social support perceptions and loneliness levels of parents with disabled children. For this purpose, experts can do individual or group work for parents with disabled children and create self-help groups. In order to describe and understand the situation in different ways, researchers can do a similar experimental study with different scales and groups.